

УДК 368.914(477)

Черкасова С. В.,

svetlacher@i.ua, ORCID ID: 0000-0003-1956-4992,

Researcher ID: F-5490-2019,

д. е. н., проф., професор кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Візничак О. В.,

viznychaksashaa@gmail.com,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РОЗВИТОК СИСТЕМ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Анотація. Досліджено сутність та роль накопичувальних механізмів у досягненні фінансової стабільності пенсійного забезпечення, визначено сучасні тенденції функціонування та розвитку накопичувальних пенсійних систем у вітчизняній практиці та за кордоном. Охарактеризовано механізми функціонування недержавних пенсійних фондів у контексті забезпечення добробуту громадян і соціально-економічних змін. Проаналізовано динаміку основних показників діяльності добровільного компонента системи накопичувального пенсійного забезпечення в Україні за період 2023–2025 рр., яка засвідчила стале зростання загальної вартості активів недержавних пенсійних фондів та їх інвестиційного доходу на тлі мізерного збільшення кількості учасників фондів, що підтверджує зміцнення фінансової бази цих установ за рахунок підвищення ефективності управління, а не зростання показника охоплення послугами з недержавного пенсійного забезпечення населення країни. Виявлено ключові проблеми, що стримують запровадження обов'язкового компонента накопичувальної пенсійної системи в Україні. Серед них: невизначеність джерел його фінансування у перехідний період, слабкість національного фондового ринку та високі ризики, серед яких – інфляційний, політичний, ризик націоналізації активів та ін. Досліджено міжнародний досвід функціонування систем накопичувального пенсійного забезпечення (Чилі, Польща, Швеція) та сформульовано рекомендації щодо вибору гібридної моделі для України з сильним державним наглядом та незалежним приватним управлінням активами. Зроблено висновок, що подальший розвиток накопичувальної системи тісно пов'язаний із підвищенням ефективності фінансової системи країни, її стійкості та прозорості. У цьому контексті необхідними є створення Центрального адміністратора та Державного гарантійного фонду, диверсифікація інвестицій установ накопичувального пенсійного забезпечення, встановлення жорстких лімітів на комісійні винагороди установам, що обслуговують діяльність пенсійних фондів та ін. Реалізація цих заходів стане передумовою для підвищення довіри населення до системи накопичувального пенсійного забезпечення та забезпечення позитивних соціально-економічних наслідків для економіки та зростання коефіцієнта заміщення пенсій для громадян.

Ключові слова: система накопичувального пенсійного забезпечення, пенсійна система, накопичувальні механізми, недержавні пенсійні фонди, обов'язковий накопичувальний рівень, добровільний компонент накопичувальної пенсійної системи, пенсійні активи, фінансова стабільність, довіра населення.

Cherkasova S. V.,

svetlacher@i.ua, ORCID ID: 0000-0003-1956-4992,

Researcher ID: F-5490-2019,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Viznychak O.V.,

viznychaksashaa@gmail.com,

Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

DEVELOPMENT OF FUNDING PENSION SYSTEMS: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

Abstract. *The essence and role of accumulative mechanisms in achieving financial stability of pension provision are studied as well as modern trends in the functioning and development of accumulative pension systems in domestic practice and abroad are identified. The mechanisms of functioning of non-state pension funds in the context of ensuring the well-being of citizens and socio-economic changes are characterized. The dynamics of the main indicators of the voluntary component of the funded pension system in Ukraine for the period 2023–2025 were analyzed, which showed a steady increase in the total value of the assets of non-state pension funds and their investment income against the background of a negligible increase in the number of fund participants, which confirms the strengthening of the financial base of these institutions by increasing management efficiency, rather than an increase in the coverage of the country's population with non-state pension services. Key problems were identified that hinder the introduction of the mandatory component of the funded pension system in Ukraine. Among them: uncertainty of its funding sources during the transition period, weakness of the national stock market and high risks, including inflationary, political, asset nationalization risks, etc. International experience in the functioning of funded pension systems (Chile, Poland, Sweden) was studied and recommendations were formulated on choosing a hybrid model for Ukraine with strong state supervision and independent private asset management. It is concluded that the further development of the accumulative system is closely related to increasing the efficiency of the country's financial system, its stability and transparency. In this context, it is necessary to create a Central Administrator and a State Guarantee Fund, diversify investments of accumulative pension institutions, set strict limits on commission fees for institutions servicing pension funds, etc. The implementation of these measures will be a prerequisite for increasing public confidence in the accumulative pension system and ensuring positive socio-economic consequences for the economy and an increase in the pension replacement rate for citizens.*

Keywords: accumulative pension system, pension system, accumulative mechanisms, non-state pension funds, mandatory accumulative level, voluntary component of the accumulative pension system, pension assets, financial stability, public confidence.

JEL Classification: G11, G23, H55

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-84-10>

Постановка проблеми. Накопичувальні пенсійні системи є важливою складовою національної системи соціального забезпечення та фінансового сектору країни, виконуючи завдання забезпечення фінансової стабільності громадян у старшому віці та акумулюючи додаткові інвестиційні ресурси для розвитку економіки. Від ефективності функціонування та стабільності розвитку цих систем залежить соціально-економічна стабільність країни та рівень фінансової безпеки населення. Проте і сам сектор накопичувальних пенсій потребує постійного розвитку, адаптації до сучасних економічних та демографічних викликів, а також адекватного реагування на ризики, спричинені соціально-економічними та фінансовими кризами. Зазначене завдання є особливо актуальним для України, система накопичувального пенсійного забезпечення якої залишається недостатньо розвиненою і викривленою за рахунок функціонування лише її добровільного компонента. Необхідним для розвитку пенсійної системи країни є впровадження її другого (обов'язкового накопичувального) рівня, здатного суттєво збільшити масштаби залученості населення до формування своїх пенсійних накопичень. З огляду на це важливим є науковий пошук, спрямований на дослідження тенденцій розвитку сучасних накопичувальних пенсійних систем, виявлення проблем, які гальмують їх розвиток і знижують ефективність фінансового управління пенсійними активами, а також на розробку ефективних

інструментів і механізмів підвищення стабільності та надійності механізмів пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики розвитку механізмів накопичувального пенсійного забезпечення та їх ролі у функціонуванні сучасних пенсійних систем є предметом активної уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Актуальність цієї проблематики посилюється на тлі демографічних викликів, зростання міграції населення під час війни, зменшення чисельності працездатного населення та доходів державних фінансів. Більшість дослідників беззаперечно визначають необхідність реформування солідарної пенсійної системи в Україні у сучасних складних соціально-економічних умовах. Особливе місце в науковому пошуку займає вивчення міжнародного досвіду функціонування накопичувальних систем з метою обрання найбільш привабливої моделі для впровадження в Україні.

Так, дослідження О. В. Когута зосереджені на критичному аналізі уроків Чилі та Польщі щодо впровадження накопичувальних механізмів, акцентуючи увагу на ризиках політичного втручання та необхідності застосування соціальних запобіжників. Науковці Л. Д. Шаульська, О. В. Клименко О. В. та О. Ю. Петрів аналізують досвід країн Європейського Союзу, зокрема шведську модель, визначаючи її як орієнтир для України в частині прозорості, ефективності управління та низьких адміністративних витрат.

Низка досліджень науковців зосереджена на внутрішніх викликах щодо впровадження обов'язкового накопичувального компонента в Україні. В. В. Бондарчук розкриває фінансові та інвестиційні виклики цього процесу, акцентуючи увагу на слабкості вітчизняного фондового ринку та обмеженості надійних інструментів для інвестування пенсійних активів. А. Ю. Ревенко детально досліджує фінансові аспекти впровадження накопичувальних механізмів, піднімаючи гостре питання пошуку гарантованих джерел фінансування "фінансової діри", що виникне при перенаправленні коштів єдиного соціального внеску. Т. О. Мельник аналізує регуляторні аспекти, вказуючи на прогалини чинного законодавства щодо захисту прав власності учасників накопичувальної системи та суперечності у моделі управління пенсійними активами.

Питання довіри населення до накопичувальної системи досліджено у роботі А. В. Шевченка і визначено як критичний чинник забезпечення успішності її впровадження.

Важливість функціонування накопичувальних пенсійних систем у забезпеченні соціального та фінансового захисту населення вимагає подальшого їх наукового дослідження для виявлення особливостей і проблем функціонування у вітчизняній та зарубіжній практиці та пошуку найбільш ефективних і швидких механізмів їх удосконалення.

Постановка завдання. Відповідно до обраного напрямку дослідження поставлено завдання: розкрити сутність та роль системи накопичувального пенсійного забезпечення як складової пенсійної системи країни, визначити сучасні тенденції її розвитку в Україні та за кордоном, охарактеризувати стримуючі чинники у діяльності недержавних пенсійних фондів та у запровадженні у вітчизняну практику обов'язкового накопичувального пенсійного механізму для працюючих громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системи накопичувального пенсійного забезпечення є важливою складовою пенсійних систем, які забезпечують формування індивідуальних пенсійних заощаджень громадян за рахунок регулярних внесків працівників, роботодавців чи держави з подальшим їх інвестуванням у фінансові інструменти для отримання доходу у пенсійному віці (табл. 1). Основна відмінність накопичувальних пенсійних механізмів від солідарної пенсії полягає у тому, що кошти кожного її учасника акумулюються на індивідуальному рахунку і не використовуються на потреби фінансування поточних пенсій інших громадян.

У світовій практиці існують декілька типів накопичувальних пенсійних систем. Так, обов'язкова система передбачає обов'язкову участь певних категорій працівників, що забезпечує стабільність накопичень і широку базу учасників,

проте обмежує свободу вибору і може бути фінансово обтяжливою для її учасників. Добровільна система дозволяє громадянам самостійно приймати рішення про участь у накопиченні внесків та їх розмірі, що стимулює персональну відповідальність і гнучкість, однак залежить від фінансової грамотності населення та його платоспроможності. Існуюча змішана система поєднує елементи обов'язкових і добровільних накопичувальних механізмів, забезпечуючи громадянам мінімальний гарантований рівень пенсії за рахунок держави та індивідуальні пенсійні накопичення за рахунок додаткових обов'язкових пенсійних внесків та отриманого доходу від їх інвестування.

Серед основних переваг накопичувальних пенсійних систем науковцями виділяються такі, як стимулювання особистих заощаджень, цільове формування пенсійних накопичень, прозорість в управлінні пенсійними активами та потенційна стабільність виплат пенсій протягом тривалого періоду часу. До недоліків накопичувальних систем відносять високі вимоги до фінансового управління та інвестиційної безпеки пенсійних установ, залежність їх фінансових результатів та розміру інвестиційного доходу від економічної ситуації та стану ринків, недостатню довіру громадян. Можна зробити висновок, що ефективність накопичувальної пенсійної системи визначається не лише її конструкцією та законодавчою регламентацією, але й рівнем розвитку фінансового ринку, довірою населення до інститутів накопичення пенсій та якістю державного регулювання.

Накопичувальні пенсійні системи є важливою складовою економік багатьох країн світу. Різні з них впроваджують власні моделі систем накопичувального пенсійного забезпечення, адаптуючи їх до національних особливостей економічного розвитку, демографії та соціальної політики.

Зокрема, модель накопичувальної пенсійної системи Чилі як піонера обов'язкових індивідуальних накопичувальних рахунків (Defined Contribution) свого часу була прикладом для багатьох країн світу, забезпечуючи розвиток внутрішнього фінансового ринку. Однак, за даними останніх досліджень, чилійська пенсійна система зіткнулася з кризою легітимності через її нездатність забезпечити гідні пенсії для значної частини населення цієї країни (особливо жінок та працівників із перерваним стажем) та високі адміністративні витрати приватних пенсійних фондів. Така ситуація призвела до необхідності посилення державного гарантування виплати пенсій (так званого соціального "стовпа") та проведення масштабних реформ у даній сфері. Досвід цієї країни засвідчує необхідність вибору ефективних механізмів при впровадженні накопичувальних пенсій та запровадженні соціальних запобіжників [4].

Архітектура та стан пенсійної системи України*

Рівень	Рівні пенсійної системи	Принцип фінансування	Статус	Проблеми та виклики
I	Солідарний	Формування доходів Пенсійного фонду за рахунком обов'язкових соціальних внесків	Чинний	Дефіцит Пенсійного фонду, демографічні проблеми
II	Обов'язковий накопичувальний	Персональні рахунки, обов'язкові внески на індивідуальні пенсійні рахунки, доходи від інвестування пенсійних коштів	Законодавчо передбачений, поки не впроваджений	Вибір адміністратора, інвестиційні ризики, відсутність фондового ринку
III	Добровільний накопичувальний	Особисті внески до НПФ, до компаній зі страхування життя, на депозитні рахунки банків	Чинний	Низьке охоплення, слабка довіра населення, низька дохідність активів

Джерело: складено за нормами вітчизняного законодавства

Досвід Польщі є критично важливим для розуміння політичних ризиків, які можуть супроводжувати процеси накопичувального пенсійного забезпечення. Так, після запровадження у країні дворівневої системи з обов'язковими відкритими пенсійними фондами (OFE) виникли проблеми зі значним дефіцитом державного бюджету, спричиненим фінансуванням перехідного періоду у цій системі. Значне фіскальне навантаження викликало необхідність націоналізації частини активів OFE у 2014 р. і викликало серед населення падіння довіри до накопичувальних пенсійних механізмів. Наведений приклад вказує на необхідність розробки державою чіткого плану фінансування перехідного періоду у впровадженні накопичувальних пенсій та законодавчого захисту пенсійних активів [4].

Пенсійна модель Швеції часто наводиться як приклад успішної багатокомпонентної накопичувальної системи, що поєднує солідарний рівень, умовно-накопичувальний (NDC) та реальний накопичувальний рівні. Ключовими чинниками успіху Швеції у пенсійній сфері є низькі адміністративні витрати, високий рівень прозорості та технологічності, а також наявність механізмів автоматичного балансування, які забезпечують фінансову стійкість. Досвід Швеції підкреслює важливість ефективного управління процесами накопичення пенсій та важливості мінімізації комісій за управління пенсійними фондами при виборі ефективної моделі [1].

Для України найбільш релевантний досвід вказує на необхідність створення змішаної системи з жорстким державним наглядом, щоб не допустити ризики, як у Чилі, та незалежним інвестиційним управлінням і запобіжниками від втручання держави, враховуючи урок Польщі. Успіх пенсійної

реформи, як показує досвід Швеції, залежить від наявного фінансового забезпечення, надійності, прозорості та низьких витрат пенсійної системи.

Основою накопичувальної пенсійної системи, що склалась у вітчизняній практиці, є діяльність недержавних пенсійних фондів. Інші, законодавчо визначені оператори добровільного накопичувального пенсійного забезпечення в Україні, такі як компанії зі страхування життя і банки, поки не перетворилися на установи пенсійного забезпечення для громадян.

Загальна інформація про показники діяльності вітчизняних недержавних пенсійних фондів у 2023–2025 рр. наведена у табл. 2. Ці дані становлять певний інтерес з огляду на те, що діяльність цих установ у досліджуваному періоді відбувалася під час війни, що зумовлює появу додаткових негативних чинників, таких як зменшення доходів населення під час війни, посилена інфляція, масштабна міграція населення за кордон, у тому числі й учасників НПФ, втрата частини пенсійних активів на окупованих територіях та ін.

Наведені у табл. 2 показники засвідчують поступовий розвиток добровільного компонента системи накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. Так, загальна кількість учасників цієї системи на середину 2025 р. становила 887,9 тис. осіб, кількість укладених пенсійних контрактів – 100 тис. одиниць, розмір нагромаджених пенсійних внесків – 3,48 млрд грн, а пенсійних активів – 6,2 млрд грн. Сума інвестиційного доходу НПФ на цю дату становила 5,4 млрд грн, а прибутку від інвестування пенсійних активів – 4,5 млрд грн.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2023–2025 рр.
(станом на 30.06. відповідного року)

Показники	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Темпи зростання (зниження), %	
				2024 р. / 2023 р.	2025 р. / 2024 р.
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. од.	96,3	97,7	100,0	1,5	2,4
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	886,5	886,6	887,9	0,0	0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	4481,9	5336,5	6181,8	19,1	15,8
Пенсійні внески, всього, млн грн	2923,8	3184,2	3479,7	8,9	9,3
у тому числі:					
- від фізичних осіб	555,5	691,3	876,7	24,4	26,8
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,4	0,4	33,3	0,0
- від юридичних осіб	2355,5	2480,0	2590,0	5,3	4,4
Пенсійні виплати, млн грн	1558,0	1775,0	1977,6	13,9	11,4
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	92,8	94,3	92,0	1,6	- 2,4
Сума інвестиційного доходу, млн грн	3654,3	4548,6	5368,4	24,5	18,0
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн	3012,1	3820,8	4548,0	26,8	19,0
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	642,2	727,8	820,4	13,3	12,7

Джерело: складено і розраховано за даними [3]

Можна стверджувати про незначне зростання показників системи добровільного накопичувального пенсійного забезпечення під час війни. Найвищі темпи зростання досліджуваної системи продемонстровані у 2023-2025 рр. за такими показниками, як величина інвестиційного доходу, сума пенсійних внесків від фізичних осіб та сума прибутку від інвестування пенсійних активів.

Водночас мізерними є показники зростання кількості учасників НПФ, що свідчить про неспроможність системи залучити нових користувачів послуг із недержавного пенсійного забезпечення та низьку довіру суспільства загалом до функціонування добровільного накопичувального компонента вітчизняної пенсійної системи. На сьогодні учасниками НПФ є близько 3% населення країни, а у зв'язку з війною і масовою міграцією цей показник постійно зменшується.

Достатньо високими темпами щороку зростають і суми витрат, що підлягають відшкодуванню за рахунок пенсійних активів.

Негативною є й виявлена тенденція щодо випереджаючого зростання пенсійних внесків від фізичних осіб у порівнянні з юридичними, зокрема роботодавцями. Так, якщо за останній досліджуваний рік внески громадян на пенсійні рахунки зросли на 26,8%, то юридичних осіб – лише на 4,4% (табл. 2). Така тенденція свідчить про недостатні стимули з боку держави для роботодавців щодо участі у системі добровільного накопичувального пенсійного забезпечення.

Соціально-економічну роль вітчизняної системи добровільного накопичувального пенсійного забезпечення характеризує показник частки учасників НПФ, які вже отримують додаткові пенсійні виплати. У 2025 р. цей показник досяг рівня у 10,3%, що є надзвичайно мізерним, враховуючи невеликі розміри такої системи. Водночас це актуалізує необхідність якнайшвидшого впровадження у вітчизняну практику другого рівня пенсійної системи, а саме: її обов'язкового накопичувального пенсійного компонента. Проте у реалізації даного завдання є певні перепони.

Так, чинна нормативно-правова база України щодо запровадження другого рівня пенсійної системи містить низку критичних прогалин. В їх складі передусім слід зазначити невизначеність джерел фінансування “фіскальної діри” у перехідному періоді, яка виникне внаслідок перенаправлення частини Єдиного соціального внеску на індивідуальні накопичувальні рахунки, а також несформовану модель щодо управління пенсійними активами: через єдиний державний фонд чи низку приватних НПФ. Законодавчі ініціативи, що перебувають сьогодні на розгляді (запровадження внесків у розмірі 1-2% від зарплати працівника та ЄСВ роботодавця), націлені на забезпечення зниження навантаження на солідарну систему, проте прогалини в управлінні активами діючих НПФ можуть призвести до фіскальної нестабільності впроваджуваної системи та втрати довіри до неї [5].

Завдання впровадження другого накопичувального рівня вітчизняної пенсійної системи супроводжують значні фінансові та інвестиційні виклики. Ключовим викликом серед них є необхідність покриття дефіциту Пенсійного фонду України, що зросте після перерозподілу єдиного соціального внеску, з потенційним залученням дотацій із державного бюджету. Щодо об’єктів для інвестування, то через слабкість вітчизняного фондового ринку та військові ризики доступними та надійними інструментами для такого є переважно державні облігації та банківські депозити, тоді як ліквідність корпоративних облігацій та акцій залишається недостатньою. Це вимагає розробки механізмів для диверсифікації портфеля пенсійних вкладень та здійснення інвестування в інфраструктурні проекти і за кордон [5].

Впровадження обов’язкового накопичувального рівня пенсійної системи несе значні ризики для майбутніх пенсіонерів, які прямо впливають на довіру населення. Серед них головними ризиками є інфляційний ризик (знецінення пенсійних накопичень через високу інфляцію), політична нестабільність (внаслідок не завершення війни), ризик націоналізації чи примусового використання пенсійних активів державою (який мав місце у світовій практиці), а також ризик неефективного управління чи шахрайства з боку НПФ. Підвищення довіри населення до системи накопичувального пенсійного забезпечення потребує абсолютної прозорості діяльності та звітності її операторів, законодавчого закріплення недоторканності пенсійних коштів громадян, надання державних гарантій щодо збереження їх номінальних внесків та утворення сильного, незалежного регулятора для жорсткого нагляду за фінансовими установами, які будуть залучені до цієї системи [6].

В умовах негативних демографічних змін, зумовлених скороченням народжуваності в Україні, зменшенням чисельності працездатних громадян та зайнятих у національній економіці, додатково посилені масовою міграцією населення внаслідок військової агресії росії проти України, особливо гостро проявилися проблеми функціонування вітчизняної пенсійної системи, яка переважно базується на солідарному принципі. Діюча пенсійна

система країни на сьогодні виявляє свою низьку ефективність, яку характеризують недостатній розмір пенсійних виплат із солідарного рівня і низький коефіцієнт заміщення, мізерні розміри добровільного накопичувального компонента та відсутність її загальнообов’язкового накопичувального рівня. Зазначені вади пенсійної системи країни зумовлені недостатньо продуманою соціальною політикою держави, передусім у пенсійному забезпеченні. Дефіцитність державного Пенсійного фонду щороку зростає, мізерні пенсії отримує більша частина населення країни пенсійного віку, а функціонуючі установи накопичувального пенсійного забезпечення за весь період своєї діяльності не змогли забезпечити належні додаткові пенсійні виплати для своїх учасників. Вищезазначені аспекти актуалізують завдання вдосконалення державної політики у сфері пенсійного забезпечення, передусім шляхом забезпечення розширення і належного функціонування накопичувального компонента. Досвід країн із розвиненими ринковими відносинами свідчить, що багатокомпонентні пенсійні системи здатні зберегти і забезпечити належний рівень життя і добробуту громадян у пенсійному віці і достатньо високий рівень коефіцієнта заміщення, передусім за рахунок виплат із накопичувальної системи.

Подальший розвиток пенсійної системи в Україні передбачає впровадження другого обов’язкового накопичувального компонента, який функціонуватиме паралельно з солідарною системою. Його реалізація дозволить сформувати персоніфіковані пенсійні рахунки громадян, які стануть джерелом майбутніх пенсійних виплат. Успішне впровадження цього накопичувального компонента сприятиме не лише зростанню фінансової незалежності громадян, але й розвитку вітчизняного фондового ринку, адже пенсійні кошти необхідно буде інвестувати у надійні цінні папери та інші види активів.

Додатковим стимулом для розвитку обов’язкового накопичувального рівня може стати запровадження додаткових податкових пільг для учасників системи та роботодавців, які здійснюють внески на користь своїх працівників. Такий крок сприятиме поширенню корпоративних пенсійних програм та формуванню пенсійної культури населення.

Перспективи подальшого розширення і розвитку накопичувальної пенсійної системи пов’язані з процесами цифровізації фінансових операцій. Використання електронних реєстрів, онлайн-доступу громадян до своїх пенсійних рахунків та інтеграції з державними інформаційними системами дозволить підвищити довіру до цієї системи, забезпечити ефективність її адміністрування, зменшити ризики зловживань тощо.

Розвиток повноцінної накопичувальної пенсійної системи в українській практиці є не лише економічним, але й важливим соціальним завданням, яке буде сприяти підвищенню рівня добробуту населення пенсійного віку, зміцненню фінансової стійкості держави та розвитку інвестиційного

потенціалу країни. Успіх цього процесу значною мірою залежить від політичної волі, узгодженості дій органів влади, стабільності макроекономічного середовища та довіри громадян до реформ у пенсійній сфері.

Більшість науковців схиляється до думки, що для вітчизняної практики найбільш доцільною для впровадження є гібридна модель накопичувальної системи, за якою передбачаються обов'язкові визначені пенсійні внески та значні державні гарантії, що в цілому мінімізує негативне фінансове навантаження та ризики від інвестиційних втрат. Для впровадження такої моделі необхідним є створення Центрального адміністратора для забезпечення єдиного обліку індивідуальних пенсійних рахунків та Державного гарантійного фонду, у функції якого буде входити збереження номінальної суми внесків для запобігання паніці та повторенню кризового сценарію, подібного до польського. Важливо встановити і жорсткі ліміти на комісійні винагороди установам, які обслуговують діяльність пенсійних фондів, щоб не допустити розпорошення пенсійних активів.

Соціально-економічні наслідки від повноцінного запуску обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи матимуть довгостроковий позитивний ефект для національної економіки за умови ефективного управління ризиками. Передусім мова йде про суттєве збільшення обсягів внутрішніх інвестиційних ресурсів, необхідних для інноваційного розвитку і післявоєнної відбудови. Одночасно це стане додатковим чинником для розвитку внутрішнього фондового ринку і збільшення обсягів фондового фінансування господарської діяльності вітчизняних підприємств.

У довгостроковій перспективі належне функціонування накопичувального рівня здатне знизити фінансовий тиск на державний бюджет та забезпечити суттєве підвищення коефіцієнта заміщення, що дозволить майбутнім поколінням пенсіонерів зберігати звичний матеріальний рівень життя у поважному віці. Ефективне функціонування повноцінної накопичувальної пенсійної системи буде сприяти й підвищенню фінансової грамотності громадян та формуванню належної пенсійної культури у суспільстві, оскільки кожен її учасник буде безпосереднім інвестором своїх майбутніх пенсійних активів, зацікавленим у їх збереженні і зростанні.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене дослідження підтверджує, що розвиток повноцінної системи накопичувального пенсійного забезпечення є критично необхідним для України в умовах демографічного старіння та хронічного дефіциту Пенсійного фонду. Функціонуючий добровільний рівень накопичувальної пенсійної системи характеризується мізерними обсягами, незначною кількістю учасників та повільними темпами нарощування пенсійних активів. Аналіз міжнародних практик впровадження і функціонування систем накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема Чилі, Польщі та Швеції, доводить, що успіх

пенсійних реформ залежить не стільки від їх запровадження, скільки від якості управління ризиками, що їх супроводжують. Досвід Польщі і Чилі щодо ризику націоналізації пенсійних активів та соціальних нерівностей необхідно врахувати розробникам пенсійних реформ в Україні. Законодавче запровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи на сьогодні стримується відсутністю політичної волі до цих процесів, а також багатьма видами ризиків в умовах війни, основними серед яких є фінансовий, інфляційний та інвестиційний. Стримуючими чинниками також є низька довіра суспільства до таких процесів та відсутність сформованої культури у суспільстві до особистої відповідальності за процеси формування власних пенсійних заощаджень.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі повинні бути сфокусовані на розробці оптимальної моделі участі недержавних пенсійних фондів у функціонуванні обов'язкового компонента накопичувальної пенсійної системи та напрямках оптимізації інвестиційної політики цих установ для забезпечення збереження і примноження пенсійних коштів учасників системи, захисту їх від інфляційного знецінення та інших видів ризиків, що будуть супроводжувати процес післявоєнного відновлення економіки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаульська Л. Д., Клименко О. В. Шведська модель пенсійної системи як орієнтир для реформування пенсійного забезпечення в Україні. *Економічний вісник Донбасу* 2021. № 2. С. 112-118.
2. Петрів О. Ю. Трансформація пенсійних систем у країнах Європейського Союзу: досвід та перспективи для України. *Фінансовий простір*. 2021. № 2. С. 12-18. URL: <https://fp-journal.org.ua/uk/archive/2021/2/12>.
3. Огляд ринку недержавного пенсійного забезпечення за II квартал 2025 р. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку*. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/npf_2_kv-2025.pdf.
4. Когут О. В. Реформування пенсійного забезпечення: уроки Чилі та Польщі для України. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 5. С. 125-133.
5. Бондарчук В. В. Накопичувальна пенсійна система: фінансові та інвестиційні виклики для України. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 4. С. 89-101.
6. Шевченко А. В. Довіра населення до недержавних пенсійних фондів: проблеми та шляхи підвищення. *Фінансовий простір*. 2021. № 1. С. 48-55.
7. Мельник Т. О. Регуляторні аспекти запровадження другого рівня пенсійної системи: аналіз прогалин чинного законодавства. *Право України*. 2023. № 8. С. 56-62.
8. Ревенко А. Ю. Фінансові аспекти запровадження накопичувальної пенсійної системи в

Україні: огляд міжнародних практик. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. № 47. С. 43-48.

9. Купрін М. Ю., Черкасова С. В. Сучасні тренди розвитку діяльності недержавних пенсійних фондів, як елементів накопичувальної пенсійної системи. *Ефективна економіка*. 2024. № 5. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3756/3791>.

10. Купрін М. Ю. Удосконалення державного регулювання системи накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. № 81. С. 107-114. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1784>.

REFERENCES

1. Shaulska, L. D. and Klymenko, O. V. (2021), Shvedska model pensiinoi systemy yak oriientyr dlia reformuvannia pensiinoho zabezpechennia v Ukraini, *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, № 2, s. 112-118.

2. Petriv, O. Yu. (2021), Transformatsiia pensiinykh system u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy, *Finansovyi prostir*, № 2, s. 12-18, available at: <https://fp-journal.org.ua/uk/archive/2021/2/12>.

3. Ohliad rynku nederzhavnogo pensiinoho zabezpechennia za II kvartal 2025 r. *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*, available at: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/npf_2_kv-2025.pdf.

4. Kohut, O. V. (2022), Reformuvannia pensiinoho zabezpechennia: uroky Chyli ta Polshchi dlia Ukrainy, *Aktualni problemy ekonomiky*, № 5, s. 125-133.

5. Bondarchuk, V. V. (2020), Nakopychuvalna pensiina systema: finansovi ta investytsiini vyklyky dlia Ukrainy, *Ekonomika i prohnozuvannia*, № 4, s. 89-101.

6. Shevchenko, A. V. (2021), Dovira nase-lennia do nederzhavnykh pensiinykh fondiv: problemy ta shliakhy pidvyshchennia, *Finansovyi prostir*, № 1, s. 48-55.

7. Melnyk, T. O. (2023), Rehuliatorni aspekty zaprovadzhennia druhooho rivnia pensiinoi systemy: analiz prohalyn chynnoho zakonodavstva, *Pravo Ukrainy*, № 8, s. 56-62.

8. Revenko, A. Yu. (2023), Fiskalni aspekty zaprovadzhennia nakopychuvalnoi pensiinoi systemy v Ukraini: ohliad mizhnarodnykh praktyk, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, № 47, s. 43-48.

9. Kuprin, M. Yu. and Cherkasova, S. V. (2024), Suchasni trendy rozvytku diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv, yak elementiv nakopychuvalnoi pensiinoi systemy, *Efektivna ekonomika*, № 5, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3756/3791>.

10. Kuprin, M. Yu. (2025), Udoskonallennia derzhavnogo rehuliuвання systemy nakopychuvalnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini, *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, № 81, s. 107-114, available at: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1784>.

Стаття надійшла: 22.10.2025

Стаття прийнята: 10.11.2025

Стаття опублікована: 30.12.2025